

พุทธธรรมมาภิบาลเพื่อการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*

BUDDHIST ETHICS FOR LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION

กนกนุช นียนันท์

Kanoknuch Niyanan

บริษัท คอร์ 142 จำกัด

Cor 142 Co., Ltd.

Corresponding Author E-mail: cor142company@gmail.com

บทคัดย่อ

พุทธธรรมมาภิบาลคือการใช้หลักพุทธธรรมเป็นเกณฑ์ในการบริหาร หลักพุทธธรรมมาภิบาลที่เหมาะสมสำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่นได้แก่หลักพละ 4 เนื่องจากเป็นหลักที่เน้นการใช้ทักษะทางปัญญาในการแก้ไขปัญหา เน้นความเพียรพยายามและความอดทนในการปฏิบัติงาน เน้นความซื่อสัตย์สุจริต และเน้นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการมีจิตอาสา ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทของการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การใช้หลักพละ 4 เป็นหลักในการบริหารจึงเป็นแนวทางที่ดีสำหรับการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับให้มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ พุทธธรรมมาภิบาล, การบริหาร, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

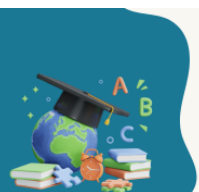
Buddhist governance was using the Buddhist principles as criteria for administration. Buddhist principles of good governance suitable for local government included Bala 4 because it was the principle that focused on intellectual skills for solving problems, perseverance and patience in performing, honesty, generosity and volunteer which was consistent with the context of local government organization administration. Therefore, using the principles of Bala 4 for management was good guideline for effective management of local government organizations at all levels.

Keywords: Ethics, Administration, Local Administrative Organization

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่เพื่อสังคมอย่างแท้จริง เป็นองค์กรภาครัฐที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงต้องมีบุคลากรที่มีทั้งความรู้ความสามารถและมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเนื่องจากต้องติดต่อและให้บริการประชาชนจำนวนมาก ด้วยภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเพื่อประชาชน กระจายผลประโยชน์ในส่วนที่เป็นสวัสดิการที่ประชาชนพึงได้รับในลักษณะของสาธารณูปโภคต่างๆ การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วน

*Received January 15, 2023; Revised February 15, 2023; Accepted March 20, 2023

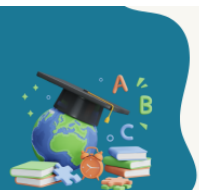

ท้องถิ่นจึงขับเคลื่อนโดยผู้บริหารและบุคลากรในฝ่ายต่างๆ โดยที่ผู้บริหารทำหน้าที่ในการกำหนดทิศทางการและผู้นำดำเนินการคือบุคลากรในฝ่ายต่างๆ ตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งในการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับใดก็ตาม ก็จะเน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลที่กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นได้เน้นคือ หลักธรรมาภิบาลที่เรารู้จักกันดีได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า (ส่วนส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี สำนักมาตรฐานการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2556)

การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หากมองในแง่ของการบริหารอำนาจรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการกระจายอำนาจของรัฐบาลกลาง ไปสู่ภูมิภาค เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นร่วมกันรับผิดชอบทั้งหมดหรือบางส่วนในการบริหารท้องถิ่น กล่าวคือ การกระจายอำนาจ และการมอบอำนาจของรัฐบาลกลางทำให้ประชาชนมีอำนาจบริหารท้องถิ่นซึ่งมีได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารราชการส่วนกลางที่มีอำนาจการตัดสินใจและดำเนินการภายในท้องถิ่นของตน (พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติขจร, 2552) ถึงแม้ว่าจะถูกควบคุมโดยกรอบของหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้เกิดการบริหารที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดังก็ตาม ก็ยังต้องอาศัยหลักการวิธีการต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เนื่องจากการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ มองในแง่ของการบริหาร ปัจจัยที่สำคัญคือระบบและกลไก ระบบได้แก่รูปแบบของการปกครองวิธีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม แนวทางเทคนิควิธีการต่างๆ ส่วนกลไกได้แก่บุคลากรซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญมาก ในส่วนของกลไกที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนองค์กรกล่าวคือผู้บริหารและบุคลากรฝ่ายต่างๆ ต้องมีความรู้ความสามารถในสายงานแต่ละสายงาน มีศิลปะในการบริหารและดำเนินงานมีประสิทธิภาพ รู้จักพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ส่วนระบบ ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินงานระเบียบวิธีการต่างๆ ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดรวมถึงหลักธรรมาภิบาลสำหรับการบริหารงานด้วย

หลักธรรมาภิบาลจึงมีส่วนสำคัญสำหรับการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ทั้งนี้เพียงแค่หลักธรรมาภิบาลอย่างเดียวคงไม่เพียงพอสำหรับการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไทยมีบริบทแตกต่างจากนานาอารยประเทศ ประการแรกสังคมเป็นสังคมของพระพุทธศาสนาซึ่งมีผู้นับถือศาสนาพุทธจำนวนมากเป็นอันดับที่ 1 เราจึงถือว่าได้เปรียบสิ่งอื่นๆ ในโลก ด้วยว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับหลักการวิธีการปกครองของภาครัฐที่เป็นหลักสากล ประการต่อมา การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารซึ่งในที่นี้เราเรียกว่าหลักพุทธธรรมาภิบาล ก็เป็นเรื่องที่บุคลากรทุกคนต่างคุ้นเคย จึงไม่ต้องปรับตัวมากมายนัก สามารถปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่อง เพราะมีความสอดคล้องกับหลักการและทฤษฎีการบริหาร และด้วยเหตุที่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอภิปรัชญาไม่ประกอบด้วยกาล (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จึงสามารถประยุกต์เข้ากับหลักการอื่นๆ ได้ทุกยุคทุกสมัย

หลักพละ 4 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและนักวิชาการต่างก็เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารงานที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์พันธกิจและเป้าหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ความเป็นมาของหลักพุทธธรรมาภิบาล ไม่มีกำหนดไว้แน่ชัดว่าเป็นหลักธรรมใด เพียงแต่เป็นการประยุกต์หลักธรรมเพื่อใช้ในการบริหารโดยยกหลักธรรมนั้นมาเป็นเกณฑ์ในการบริหาร มีงานวิจัยที่รับรองหลักพละ 4 ว่าเป็นหลักพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารงานจำนวนไม่น้อย เช่นงานวิจัยเรื่อง พุทธธรรมาภิบาลเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดสระแก้ว ที่นำเสนอหลักพละ 4 เป็นหลักพุทธธรรมาภิบาล (พระพงษ์ศักดิ์ สนตมโน, 2564) ดังนั้นการนำเอาหลักภาวา 4 มาประยุกต์ใช้เป็นเกณฑ์ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงกล่าวได้ว่าเป็นหลักพุทธธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารจึงเป็นส่วนช่วยส่งเสริมการบริหารจัดการภาระงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างลงตัว ยิ่งหากนำมาเป็นหลักในการบริหารงานที่เรียกว่าพุทธธรรมาภิบาลยิ่งจะส่งผลดีต่อองค์กร คือช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้การบริหารงานเป็นไปด้วยความถูกต้องดีงามตามหลักศีลธรรม และไม่ผิดแปลกไปจากหลักธรรมาภิบาลที่ภาครัฐประกาศใช้ เมื่อผู้บริหารนำเอาหลักพุทธธรรมาภิบาลดังกล่าวมาใช้ในการบริหารงาน จึงจะเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

หลักพุทธธรรมาภิบาล

หลักพุทธธรรมาภิบาลยังไม่มีกำหนดไว้เป็นเอกเทศ หรือระบุว่าเป็นหลักธรรมใด แต่สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีบริหารงานเพื่อประชาชน หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องมากที่สุดได้แก่หลักพระ 4 ประการด้วย ปัญญาพล (กำลังคือปัญญา) วิริยพล (กำลังคือวิริยะ) อนวัชชพล (กำลังคือกรรมที่ไม่มีโทษ) สังคหพล (กำลังคือการสงเคราะห์) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ด้วยเหตุที่ว่าหลักพระ 4 ประการนี้ มีความสอดคล้องกับการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแง่ของการเป็นกำลังสนับสนุนทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังจะได้นำกล่าวถึงต่อไปนี้

1. ปัญญาพล (กำลังคือปัญญา) คือกำลังแห่งองค์ความรู้ ความรอบรู้หรือความฉลาดหรืออภินัยหนึ่งหมายถึง การที่รู้มากกว่าที่เห็น มีความเข้าใจมากกว่าที่ได้ยิน

2. วิริยพล (กำลังคือวิริยะ) ความเพียรพยายามที่เป็นพลัง ซึ่งพลังนั้นจะกระทำให้บุคคลไปสู่จุดหมาย โดยความเพียรนั้นต้องเป็นความเพียรชอบ คือ ความเพียรพยายามไม่ให้เกิดความชั่ว ความเพียรพยายามที่จะละความชั่ว

3. อนวัชชพล (กำลังคือกรรมที่ไม่มีโทษ) คือกำลังสุจริต กำลังการกระทำที่ไม่มีโทษ คือ กายกรรม วาจากรรม มโนกรรมบริสุทธิ์ เช่น มีความประพฤติและหน้าที่การงานสุจริต ไม่มีข้อบกพร่องเสียหาย พุดจริง มีเหตุผล มุ่งดี ไม่รุกรานให้ร้ายใคร ทำการด้วยเจตนาบริสุทธิ์

4. สังคหพล (กำลังคือการสงเคราะห์) การยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี) สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการนี้ ได้แก่ (1) ทาน (การให้ปัน) (2) เปยยวัชชะ (การพูดจบบใจ) (3) อตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์) (4) สมานัตตตา (มีตนเสมอ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559)

แนวทางการประยุกต์ใช้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำลังความรู้ มีความสอดคล้องกับเรื่องของการส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรด้านปัญญาความรู้ กำลังความเพียร จะมีความสอดคล้องกับความพยายามความอดทนที่จะมุ่งปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ กำลังความสุจริต มีความสอดคล้องกับธรรมาภิบาล และหลักการสงเคราะห์ สอดคล้องกับหลักของจิตอาสาที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินงานแสดงให้เห็นว่าหลักพระ 4 มีความสอดคล้องกับหลักการปกครองส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นเกณฑ์ในการบริหารก็จะส่งผลให้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับมีประสิทธิภาพเป็นไปตามนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดได้เป็นอย่างดี

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่นเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หากประเทศใดมีการปกครองท้องถิ่นอย่างมั่นคงแล้ว ย่อมจะทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศนั้นมั่นคงด้วย เพราะการปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมของท้องถิ่น การปกครองท้องถิ่น จึงเปรียบเสมือนสถาบันฝึกสอนประชาธิปไตยในทางปฏิบัติให้

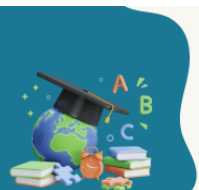
ประชาชนมีประสบการณ์ความรู้และความเข้าใจกลไกในการบริหาร งานของการปกครองตนเองในระดับพื้นฐาน การจัดระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นของประเทศไทยในปัจจุบันจะประกอบไปด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล (กระทรวงมหาดไทย, 2548)

การปกครองท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจ ก็คือการที่รัฐมอบอำนาจปกครองบางส่วน ซึ่งมีใช้อำนาจในทางนิติบัญญัติและมีใช้อำนาจในทางตุลาการ แต่เป็นอำนาจทางบริหารหรือจัดทำบริการสาธารณะต่างๆ เฉพาะในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับกองกำลังในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของรัฐให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น สรุปการปกครองท้องถิ่น คือ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องการปกครอง โดยการกระทำด้วยตนเอง โดยมีการจัดตั้งองค์กรที่เป็นตัวกลางในการให้บริการสาธารณะ ในการบริหารงานจะเป็นการให้บุคคลภายในท้องถิ่นเลือกตั้งตัวแทนภายในท้องถิ่นเข้ามาบริหารตามระบอบประชาธิปไตย (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2550)

การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการบริหารงานตามคำแนะนำของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการกำกับดูแลการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภารกิจหลักคือ ดำเนินการพัฒนาระบบ รูปแบบ และโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดทำ ประสานและบูรณาการแผนพัฒนาท้องถิ่นและวางระบบในการติดตามและประเมิน ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่น และปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2545)

ในภาพรวมการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังต้องบริหารงานภายใต้หลักธรรมาภิบาลเดียวกันคือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักสำนึกรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า (เดชชาติ ตรีทรัพย์, 2561) ในแง่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมาภิบาลผู้เขียนจึงเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ดังนี้

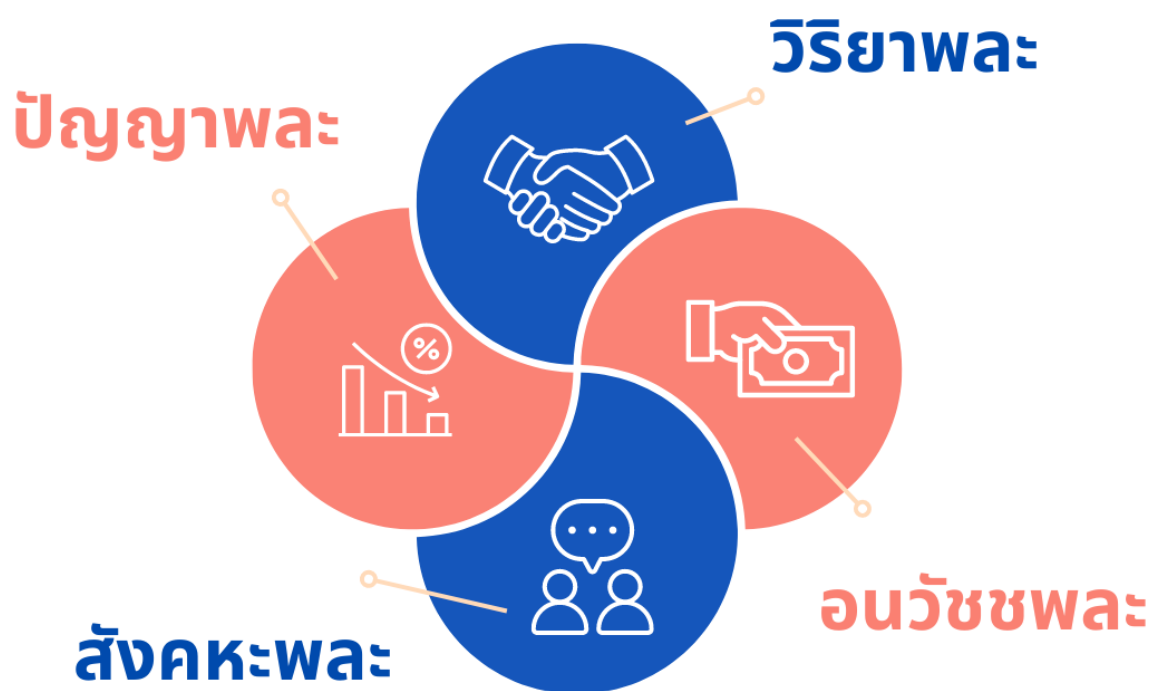
1. หลักนิติธรรม คือใช้หลักของกฎหมายในการบริหารจัดการกล่าวคือบริหารงานให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับและกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เห็นผลในเชิงประจักษ์ ด้วยการดำเนินการที่ถูกต้องตามระเบียบ ควรประยุกต์ใช้หลัก ปัญญาพละ กำลังความรู้ เน้นเรื่องการใช้ความรู้ด้านการบริหารและกฎหมาย
2. หลักคุณธรรม คือการใช้หลักของคุณธรรมจริยธรรมส่งเสริมด้านจิตใจของบุคลากรให้มีจิตใจที่อ่อนโยนเห็นผลในประสิทธิผล คือเมื่อจิตใจอ่อนโยนมีคุณภาพ การแสดงออกหรือการดำเนินการทางกายของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็จะดีงามไปด้วย ควรประยุกต์ใช้หลัก ปัญญาพละ และอนวัชพละ คือใช้กำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถและการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามจริยธรรม
3. หลักความโปร่งใส คือการบริหารโดยใช้ระเบียบข้อบังคับและวิธีการต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเที่ยงตรงของเจ้าพนักงาน ให้สามารถตรวจสอบได้ทุกกระบวนการ ควรประยุกต์ใช้หลักของ อนวัชพละ คือกำลังความสุจริต ที่เน้นการดำเนินการแบบตรงไปตรงมา และเน้นด้านจิตใจให้บุคลากรมีความซื่อสัตย์สุจริตด้วย
4. หลักการมีส่วนร่วม คือการบริหารงานที่ใช้พลังความสามัคคีให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วม ควรประยุกต์ใช้หลักของ สังคหพละ คือการสงเคราะห์การมีน้ำจิตน้ำใจ ผูกมิตรไมตรีต่อกัน
5. หลักสำนึกรับผิดชอบ คือการบริหารที่เน้นให้บุคลากรใช้สติปัญญาก่อนการลงมือทำเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาด ควรประยุกต์ใช้หลักของ ปัญญาพละ ใช้สติปัญญายั้งยั้งช่างใจก่อนทำ คิดก่อนทำ วิเคราะห์ก่อนทำเสมอ
6. หลักความคุ้มค่า เป็นการบริหารงานที่เน้นเรื่องความคุ้มค่าประโยชน์ใช้สอย ควรประยุกต์ใช้หลักวิริยพละ และปัญญาพละ กล่าวคือความเพียรในการปฏิบัติงาน แน่นนอนว่าการดำเนินการที่จะทำให้เกิดความคุ้มค่าต้องใช้ความเพียรความอดทนมากกว่าเพราะมีเงื่อนไขว่าต้องมีความคุ้มค่า ปัญญาพละก็จึงมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยในลักษณะที่เป็นตัวช่วยส่งเสริมให้เกิดความคิดวิเคราะห์แยกแยะเพื่อให้เกิดความคุ้มค่า

การประยุกต์ใช้หลักของพุทธธรรมมาภิบาลคือหลักพละ 4 เป็นเพียงมิติหนึ่งเท่านั้น เรายังสามารถประยุกต์ใช้ในมิติอื่นๆ ได้อีกด้วย เช่นการนำมาเป็นเกณฑ์ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังจะเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

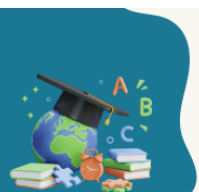
ธรรมาภิบาลเพื่อการบริหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

สรุป

พุทธธรรมาภิบาลกล่าวคือหลักพละ 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน โดยที่หลักปัญญาพละ จะช่วยส่งเสริมในเรื่องของการใช้สติปัญญาความรู้ในการคิดวิเคราะห์แยกแยะแก้ไขปัญหา หลักวิริยพละจะช่วยส่งเสริมในเรื่องของความขยันอดทนในการปฏิบัติงาน อนวัชชพละ จะช่วยส่งเสริมในเรื่องของความถูกต้องเที่ยงธรรมโปร่งใสซื่อสัตย์สุจริต และสังคหะพละ จะช่วยส่งเสริมในเรื่องของการมีจิตสาธารณะช่วยเหลือสังคมและการอุทิศตนเพื่อองค์กร เมื่อนำหลักพละ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะส่งผลให้การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลในระดับสูง

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2545). อำนาจหน้าที่. สืบค้น 10 มกราคม 2566 จาก <https://www.dla.go.th/servlet/DLAServlet?visit=history>.
- กระทรวงมหาดไทย. (2548). ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดการทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย.
- เดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). “แนวทางการส่งเสริมหลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคใต้”. วารสาร มหาคุฬานาครทรรศน์. 5(2), 337.
- พระพงษ์ศักดิ์ สนมมโน. (2564). พุทธธรรมาภิบาลเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลในจังหวัดสระแก้ว. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).
- พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติขจร. (2552). แนวคิดยุทธศาสตร์การบริหารการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 10. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2550). กฎหมายการปกครองท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์.
- ส่วนส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี สำนักมาตรฐานการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2556). ความเป็นมาของ “ธรรมาภิบาล” และ “การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี” สืบค้น 10 มกราคม 2566 จาก https://www.dla.go.th/upload/templateOrganize/tempNews/2013/3/24252_2.pdf.

